

Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği

• Yrd. Doç. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN*

Öz

Bu çalışma insanlık tarihi kadar eski bir sosyal sorun olan yoksulluğun bir başka boyutu yoksulluğun kadınlaşmasını ele almaktadır. Yoksulluğun sonuçlarından daha derinden etkilenen ve yoksullukla baş etme mekanizmalarını da “içinde yaşadığı aile, bakmakla yükümlü olduğu çocuk, yaşlı veya hasta için” etkili kullanmaya çalışan kadın olduğu için kadın yoksulluğuna spesifik bir gözle bakmak son derece önemlidir. Bu çalışmanın temel amacı; yoksul kadınların genel özelliklerini, yoksulluğu ve kendilerini nasıl değerlendirdikleri ve kadınların yoksullukla ilişkili sorunlarını tartışmaktır.

Elde edilen sonuçlardan bazıları şunlardır: Görüşülen kadınların yarısından fazlası genç yetişkinlik döneminde, eğitim düzeyi oldukça düşüktür ve kadınların büyük bir bölümü evlidir. Görüşülen kadınların ve ailelerinin çoğunun oldukça kötü koşulları olan konutlarda yaşadıkları, beslenme, barınma, giyim gibi en temel gereksinimlerini asgari düzeyde dahi karşılayamadıkları saptanmıştır. Sonuç olarak, yaşanan yoksulluğun derinliğinden dolayı kadınların çoğu yoksulluğu “olumsuz” algılamalarla betimlemektedir ve çoğu kadının aile içi şiddet, beslenme (eksik öğün), fiziksel sağlık (kronik hastalıklar) ve ruh sağlığıyla (depresyon, intihar girişimi) ilgili önemli sorunlar yaşadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluğun kadınlaşması, yoksullukla ilişkili sorunlar, yoksullukla mücadele ve sosyal hizmet.

Abstract

Feminisation of Poverty:
an Example of Altındağ Region of Ankara

This study focuses on the feminisation of the poverty that is the another dimension of poverty as a long standing social problem. Women are directly affected from the implications of the poverty, and they are trying to use more effectively the coping mechanism with poverty on behalf of the family whom they live, and dependent persons of the family as child, elderly and ill persons, so that it is very important to consider the women poverty from spesific perspective. The main purpose of this study is to discuss the general characteristics of poor women, how they consider the poverty and themselves, and poverty related problems. As a result of this study, more than half of the participants are in early adulthood, their education level is low, and most of them are married. It is determined that most of the women and their families are living in the houses with poor conditions, they can not meet their basic needs such as food, shelter, and dress in a minimum level. Finally, as a result of profound poverty, most women described the poverty with negative connotations, and they experience violence at home, food (eating two meals a day), physical health (chronic illnesses), and psychological health (depression, attempt to suicide) problems.

Key Words: Feminisation of poverty, poverty related problems, struggle with poverty, social work.

(*) Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü.

GİRİŞ

Bir sosyal sorun olarak yoksulluk insanlık tarihinin her döneminde farklı nitelikte ve farklı nüfus grupları üzerinde etkisini göstere gelmiştir. Yoksulluk eski bir sorun olmasına rağmen göz ardı edilmemesi gereken temel konu, yoksulluk sorununun özellikle 1980 ve sonrası dönemlerde farklı bir görünüme ve sonuçlara sahip olmasıdır. Yoksulluk ekonomik politikalarda liberalleşme veya küreselleşme eğilimlerinin artması ile farklı kesimler üzerindeki etkisini daha ciddi ve yoğun bir şekilde göstermiştir. Küreselleşme eğilimi, özellikle insan hak ve özgürlükleri, çoğulcu demokrasi, katılım gibi “çarpyıcı” söylemlerle ortaya çıkmış ancak devletin ekonomik ve sosyal işlevlerinde bir yıkıma neden olmuştur. Ekonomik işlevleri gittikçe etkisizleşen devletin sosyal harcamaları da azalmakta ve kamu harcamaları minimize edilmektedir. Böylelikle devletin sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, konut yatırımları, adalet, sosyal hizmetler gibi sosyal refah hizmetleri de tahribata uğramakta ve yoksulluk yaygınlaşmaktadır.

Yoksulluk sorununun günümüz dünyasında neredeyse kadınla özdeş hale gelmesi nedeniyle, kadının yoksulluktan nasıl etkilendiğini ve kadının yoksullukla mücadele yollarını anlama amacıyla yapılacak çalışmalara gereksinim giderek artmaktadır. Kadınların içinde buldukları sosyal çevrede, yaşam alanlarına ait pek çok unsurun anlaşılması ve değerlendirilmesi önemlidir. Ülkemizde ve dünyanın birçok ülkesinde toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizlikler nedeniyle kadına sınırlı yaşam alanı verilmiş, kadının toplumsal yaşama katılımı engellenmiş benzer etmenler sonucu kadınlar erkeklere göre daha ağır biçimde yoksullukla karşılaşmışlardır. Kadının toplumsal statüsündeki gerilikler, kadını güçsüz ve erkeğe bağımlı kılan politik yaklaşımlar ve uygulamalar da kadın yoksulluğunu artırıcı nedenler arasındadır. Eğitim olanaklarından yoksun, mesleği olmayan, enformel sektörde çalışan, sosyal güvence kapsamı dışına itilen, korumasız, hem” kadın” hem de çoğu kez bir “eş” ve “anne” olmanın getirdiği yükün altında yaşamını sürdürmek zorunda kalan kadın için yoksulluk “kaçınılmaz bir gerçek” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksul kadınların özelliklerine bakıldığında ise, genellikle büyük kentlerin gecekondu kesimlerinde yaşamını sürdürdüğü, göç deneyimi yaşadığı, eğitim düzeylerinin düşük olduğu, genç yaşta evlilik yaptığı, kalabalık ailelerden geldiği, temizlikçilik, çocuk bakımı gibi marjinal olarak adlandırabileceğimiz işlerde çalıştığı, sosyal güvence kapsamında olmadığı, eşlerinin de marjinal işlerde ve sosyal güvencesiz çalıştığı, kadınların yoksullukla baş etme ve geçim stratejileri açısından yaratıcı olduğu (ucuz giyecek, yiyecek temin etme, çeşitli gıdaların evde yapımı, çeşitli sosyal yardım kuruluşlarına başvurma gibi) gözlenmektedir (Kalaycıoğlu ve Tılıç, 2001: 25-32; Erman, 1998: 215).

Son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin de etkisiyle yoksullukla ilgili çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Bununla birlikte kadın yoksulluğu konusu genellikle yoksulluk sorunu içinde ele alınmakta olup, kadın yoksulluğuna ve kadının yoksullaşma sürecine ilişkin pek çok detay gözden kaçmaktadır. Bu nedenle kadının yoksulluktan nasıl etkilendiği, kendince bu soruna nasıl çözümler ürettiği ve bunların kadının yaşamında nasıl bir yer kapladığı da son derece önemlidir. Aileyi bir arada tutan, çocukların ve aile içinde muhtaç kişilerin bakımını yapan kadının yaşamına yoksulluk da eklenince kadın için yaşam son derece zorlaşabilir.

Yoksulluk sorunu, gelir ve sürdürülebilir geçim sağlamaya yetecek üretim kaynaklarına sahip olmayan, açlık ve yetersiz beslenme içinde olan, eğitim ve temel hizmetlere ulaşamayan veya sınırlı şekilde ulaşan, güvenli olmayan çevre koşullarında yaşayan ve sosyal ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalan farklı kesimleri farklı düzeyde etkilemektedir. Yoksulluk çocuklar, kadınlar, yaşlılar, özürlüler ve göçmenler gibi toplumsal yaşamda güçsüz, savunmasız, incinebilir ve kırılğan nüfus yapılarını daha keskin bir biçimde etkilemektedir.

YOKSULLUĞUN KADINLAŞMASI

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı ile yoksulluğun anlam ve yoğunluğunun kadın ve erkek açısından farklı yaşandığı anlatılmak istenmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde yoksulluğu oluşturan süreçlerin erkek ve kadın nüfus grubunu farklı şekillerde ve derecelerde etkilediği düşünülmektedir. Ekonomik faaliyetlerde düşük ücretli ve vasıfsız iş kollarında genellikle kadınların istihdam edildiği, ücretli çalışan kadın işgücünün aynı konumdaki erkeklere göre daha az bir ekonomik gelire sahip olduğu bir geçektir. Kadın evde ve dışarıda ücretli olarak çalışsa da yoksulluğu erkeklere göre daha derin yaşamaktadır. Tüm bu süreç yoksulluğun kadınlaşması olarak ele alınmaktadır.

Yoksulluğun nedenlerini bireysel ve kültürel özelliklerle (Banfield, 1973: 11; Brown ve Madge, 1982: 23, Harvey ve Reed, 1996: 496, Lewis, 1961: 45); ve yapısal ilişkilerle (Holman, 1978: 34; Spicker, 1993) açıklayan yaklaşımların yanı sıra toplumsal cinsiyet ilişkilerine bağlı olarak açıklayan yaklaşımlar da söz konusudur (Pearce, 1978: 34; Çağatay 1998: 16, Parr, 1999: 99-103). Kadınlar kendisiyle aynı konumda bulunan erkeklere göre yoksulluğu daha derin yaşamaktadır. Ekonomik faaliyetlerde daha düşük ücretli ve vasıfsız iş kollarında genellikle kadınlar istihdam edilmekte ve ücretli olarak çalışan kadın aynı konumdaki erkeklere göre daha az ekonomik gelire sahip olmaktadır. Kadın evde ve dışarıda ücretli olarak çalışsa bile yoksulluğu erkeklere göre daha derin yaşamaktadır. Kadınlar yoksullar arasında çocuklardan sonra gelen önemli bir gruptur. Bu nedenle özellikle 1970'lerin sonuna doğru yapılan çalışmalar kadın ve yoksulluk üzerinde odaklaşmıştır. Yoksulluğun kadınlaşmasına işaret eden tüm bu süreçlere bağlı olarak; yoksulluğun kadınlaşması söylemi ilk olarak 1978'de Pearce tarafından kullanılmıştır. Pearce'ye göre yoksulluk cinsiyet açısından önemli bir farklılık yaratmaktadır (Elmelech ve Hen-Lu, 2004: 160-162).

1960'lı yıllarda kadınların sosyal yaşamdaki görünümüne ilişkin farklılaşmalar daha belirgin ve görünür hale gelmiş bu süreçte kadın konusuna ilişkin çalışmaların ve ilginin artmasıyla 1970'lerde yoksul-

luğun kadınlaşması konusu sıklıkla ele alınmaya başlanmıştır. ABD'de 1960'larda başlayan, ayrı yaşama, evlenmeden ebeveyn olma ve boşanma oranlarındaki artışa bağlı olarak kadınlar arasında yoksulluk daha da artmıştır. Evin geçimini sağlamakla yükümlü olan ve genel olarak güçsüzlük içinde kalan kadın yaşadığı yoksunlukları bakmakla yükümlü olduğu kişilerle paylaşmak durumunda kalmıştır. 1960'larda kadının hane reisi olduğu aileler 1950'lere göre biraz artarak yoksul ailelerin 1/4'ine yükselmiştir. 1980'lerin sonuna gelindiğinde ise bu eğilim oldukça artış göstermiştir. 1980'lerde tüm yoksul haneler (ki çocuksuz) içinde kadının hane reisi olduğu yoksul ailelerin oranı %47.8'dir. Bu oran 1987'de %51.5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eğilimin sürmesiyle birlikte zamanla yoksulluk daha çok kadın sorunu olarak algılanmaya başlanmıştır. 1990'lara gelindiğinde ABD'de tek ebeveynli aileler (kadının hane reisi olduğu) tüm çocuklu yoksul ailelerin 3/5'ini oluşturmaktadır. Ayrıca ABD'de kadın yoksulluğu ile etnik köken arasında bir ilişki olduğu, Afrika veya İspanyol kökenli Amerikalı kadınların, beyaz kadınlara göre daha da yoksul olduğu ileri sürülmektedir. (Goldberg ve Kremen, 1990: 45; Zope, 1989: 13-14).

Yaşam kalitesindeki düşüş toplumlarda en çok korumasız/değişen şartlardan kolay etkilenen gruplar olarak yoksul ve düşük gelirli hane halklarını, kadınları, çocukları, gençleri ve yaşlıları olumsuz etkilemiştir. Kamusal hizmetlerin, sosyal ve ekonomik olanakların nicel ve nitel olarak kısıtlandığı, ulaşılamadığı durumlarda yoksul hane halkları yaşamalarını sürdürmek ve konumlarını kaybetmemek için çoklu yaşam stratejileri geliştirmek zorunda kalmışlardır (Jordan 1996; akt: Kalaycıoğlu 2003: 287). Yoksulluğun kadınlaşması olgusu giderek global bir eğilim haline gelmiştir. Yoksulluğun kadınlaşması yalnızca son on yılların bir gerçeği değil bu olgunun temelinde tarihsel ve geleneksel bir boyut da yer almaktadır. Ancak yoksulluk bugün daha ziyade gelir ile açıklanmaya çalışılan bir olgudur (Roy, 2001: 688-689). Bu yaklaşım, yoksulluğun anlaşılmasında ekonomik etmenlerin yoğun bir biçimde öne çıkarıldığını göstermektedir.

Yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin bir analiz yapıldığında dört temel etmeni ele almak gerekir: (Goldberg ve Kremen, 1990: 1-5):

1. Kadının iş yaşamına katılma durumu, yarı zamanlı çalışması, işsiz olması, erkeğin ücretine karşın kadının ücreti, çalışma yaşamında cinsiyete bağlı sınıflandırmalarda kadının durumu.
2. İş yaşamında kadının eşit duruma gelmesine olanak tanıyıcı politikaların gelişimi: Kadının ekonomik fırsatlara ulaşmasına veya kendi ekonomik özgürlüğünü sağlamaya yönelik ne tür politikalar var, var olan politikalar örneğin azınlık gibi dezavantajlı gruplara nasıl yansımakta?
3. Sosyal refah yardımları veya hükümetin gelir transferleri gibi noktalar kadının yoksullaşmasını anlamada yardımcı olabilmektedir. Genel nüfus içinde kadına ve onun ailesine yönelik ne tür sosyal yardımlar yapılmakta ve bu yardımlar ne kadar etkili olabilmektedir?
4. Yoksulluğun kadınlaşmasını anlamada bir diğer unsur da boşanma oranı, yeniden evlenme, evlenmemiş anne, adölesan anne olma gibi çeşitli demografik etmenlerdir.

Farklı ülkelerde yoksulluğun kadınlaşmasına ilişkin çalışmalar kimi ortak gözlemlerin var olduğunu göstermiştir:

- Kadının iş yaşamındaki oranının düşüklüğü
- Kadına yönelik etkili eğitim araçlarının olmaması veya yetersizliği
- Geleneksel rollerinin yanı sıra çalışan kadın rolünün birlikte üstlenilmesi (ikili rolünün oluşması)
- İş yaşamında kadınların düşük ücretle yer alması ve erkek-kadın çalışanlar arasındaki ücret farklılığının ısrarla sürdürülmesi
- Eşitliği sağlamaya yönelik politikaların yetersizliği

- Çocuk bakımını destekleyen politikaların yetersizliği
- Yönetimde ve politik karar süreçlerinde kadınların az oranda yer alması (Goldberg ve Kremen, 1990: 205).

Bu çerçevede, kadının iş yaşamına katılımı, bu katılımın nasıl ve ne durumda olduğu, eşit fırsat ve haklara sahip olması ve bunları kullanabilmesi, kadına yönelik sosyal yardım hizmetleri ve kadınların bu hizmetlere ulaşılabilirliği, kadına ilişkin diğer (boşanma, ayrı yaşama ve terk gibi) demografik etmenlerin varlığı... bize bir toplumda yoksulluğun kadınlaşması hakkında ciddi düşünceler verebilir.

Yoksul kadınlar açısından yoksul olmanın nedenlerini "kadın olmanın" toplumda yarattığı bazı ayrımcı politika ve uygulamalarla açıklamak olanaklı olabilir. Kadının yoksulluğu, eğitim hizmetlerine ulaşamama, toprak ve mal mülkiyetinin olmaması, karar alma süreçlerinden mahrum kalması ile yakından ilişkilidir. Toplumlarda sosyal açıdan kadınlara yönelik tanımlanmış cinsiyet rollerindeki katılık nedeniyle toplumsal katılımı sağlayamayan kadın, yoksul olarak yaşamını sürdürmek durumunda bırakılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın genel amacı, yoksul kadınların genel özellikleri, yoksulluğu ve kendilerini nasıl değerlendirdikleri ile kadınların yoksullukla ilişkili sorunlarıdır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Evren ve Örneklem

Araştırmanın soyut evreni, 15 yaş üzeri tüm yoksul kadınlardır. Ankara'nın Altındağ ilçesine adını veren Altındağ semtinde yoksulluğun en yoğun yaşandığı altı mahalle, araştırmanın çalışma evreni olarak seçilmiştir. Altındağ, Ankara'nın ilk yerleşim yerlerinden biri olup yoğun göç alan ve gecekondulu ağırlıklı bir bölgedir. Bu nedenle yoksulluk açısından ayırt edici özellikler taşıyan Altın-

dağ sosyal bilim çevresinde pek çok çalışmanın konusu olmuş bir yerdir.

Bu bağlamda Altındağ ilçesinde özellikle yoksulluk ve sosyal yardım alanında hizmet veren kamu kurum ve kuruluşlarında, yerel yönetimler ve sosyal yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinde “konusunda uzman” ve bu kuruluşlarda uzun yıllardır çalışan kişilerle görüşülmüş ve bu kişilerden ve istatistiklerden yararlanarak Altındağ’ın yoksul mahallelerine ilişkin bir liste (33 mahalle) elde edilmiştir. Elde edilen listede yer alan mahalleler arasından, görüşüne başvurulmuş kuruluşların en az üçü tarafından “en yoksul” mahalle olarak nitelendirilmiş 6 mahalle belirlenmiş ve araştırmanın çalışma evreni böylece netleştirilmiştir .

Belirlenen altı mahalleden Basit Rastgele Örneklem yoluyla 366 hane ve toplam 458 kadına ulaşılmıştır. Her bir hanede yaşayan 15 yaş üzerindeki tüm kadınlarla görüşmek amaçlanmıştır. Araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen “Yoksul Kadın Görüşme Formu” aracılığıyla derlenmiştir.

Verilerin Çözülmesi

Araştırmanın verileri SPSS (13. 00) programı kullanılarak işlenmiş ve çözümlenmiştir.

Burada değişkenlerin ölçülme düzeyine göre yüzdelik, sıklık, ortalama, standart sapma, genişlik, en az en çok değer gibi betimleyici istatistikler kullanılmıştır.

BULGULAR

I. Yoksul Kadınların Genel Özelliklerine Yönelik Sonuçlar

Araştırma kapsamında toplam 458 kadın ile görüşülmüştür. Kadınların yaş ortalamasının 37,6 olduğu saptanmıştır. Yine kadınların % 44’ü ilkököl mezunu olup % 38’i okuma yazma dahi bilmemektedir. Ayrıca araştırmaya katılan kadınların 3/4’ü evli olup geriye kalan kadınlar ise dul ve boşanmıştır. Evli kadınların ilk evlenme yaş ortalaması 17,3’tür. Görüşülen kadınların % 94’ü gelir getirici bir işte çalışmamakta ve % 71’i de herhangi bir

sosyal güvence kapsamında yer almamaktadır. Evli olan kadınların eşleri ise enformel sektörde ve gündelik işlerde çalışmakta olup, % 15,6 oranında kadının eşi işsizdir. Kadınların içinde yaşamış olduğu hane büyüklüğü 5,06, evli kadınların sahip olduğu çocuk sayısı 3,2 olup buna karşılık gelir getirici bir işte çalışanların ortalaması ise 1,03 olarak saptanmıştır. Ayrıca görüşmeye katılan kadınların % 52, 3’ü iş bulma umuduyla Ankara’ya göç etmiştir ve % 88’i geri dönmeyi istememektedir. Kadınların Ankara’da yaşama süresi 24,2 olup Altındağ’da yaşama süresi 22,1’tür. Görüşülen kadınların % 89,1’inin annesi de kendileri gibi gelir getirici bir işte çalışmamakta, % 40’a yakın kadının babası da işsizdir.

Araştırmaya katılan kadınların çoğu genç yetişkinlik döneminde olup, medeni açıdan evli ve ilk evlenme yaşları ise küçüktür. Kadınların neredeyse tamamına yakını çalışmamakta birlikte, sayıları az da olsa bazı kadınlar dilencilik yaparak geçinmektedir. Görüşmeye katılan kadınların içinde yaşamış oldukları hanenin büyüklüğüne karşı gelir getirici bir işte çalışan kişi sayısı oldukça düşük olup, evli kadınların sahip olmuş oldukları ortalama çocuk sayısı da fazladır.

Sonuç olarak görüşülen kadınlar gelir yoksulluğu içindedir. Kadınlar kent yaşamına iş bulma ve evlenme yoluyla katılmış olmasına rağmen çalışma yaşamında ne kendileri ne de eşleri yer almamakta ve buna karşılık kadınların tamamına yakını geldikleri yere geri dönmeyi de istememektedirler. Ayrıca görüşülen yoksul kadınların kendileri gibi anne ve babalarının büyük bir bölümü gelir getirici düzenli bir işe sahip olmamakla birlikte kadınların kendi ailesinden kalma bir geliri de yoktur. Ayrıca bazı kadınların anneleri de kendileri gibi dilencilik yaparak aile geçimine katkıda bulunmaktadır. Sonuç olarak kadınların gelmiş oldukları aileler, yani anne- babaları da yoksulluk içinde olup, hem kadınlar da hem annelerinde bir geçim yolu olarak dilencilik görülmektedir.

Yoksulluğu Tanımlamaları

Yoksulluğu Nasıl Tanımladıkları	Sayı	%
Acı, perişanlık ve çile çekmek , ezik olmak, rezillik, sefillik içinde olmak, çaresizlik ve muhtaçlık içinde olmak yani yaşayamamak	195	42.5
Kapıya konulmayacak kadar kötü, ölümden ağır ama çekmeye mecbur olduğumuz	140	30.6
Ekmeği bile bulamamak, açlık içinde yaşamak	74	16.2
Ateşten gömlek ve acı soğan	49	10.7
Toplam	458	100.0

Genel Olarak Yoksulluğu Değerlendirmesi

Yoksulluğu kader olarak değerlendirme	Sayı	%
Evet	297	64.8
Hayır	161	35.2
Toplam	458	100.0

II. Yoksul Kadınların Genel Olarak Yoksulluğu Ve Kendilerini Değerlendirmelerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan yoksul kadınların tamamının yoksulluğu “derin bir biçimde/dibe vurmuş” şekilde yaşadığı söylenebilir. Tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi kadınlar yoksulluğu kendi içlerinde yoğun ve acımasızca yaşamakta olup, “açlık” düzeyinde yaşanan bir yoksulluk tablosu karşımıza çıkmaktadır.

Yoksulluğun toplumdaki görünümü yaş, cinsiyet, sınıf veya ulusal açılardan farklılıklar gösterir. Toplumdaki ekonomik sistem tüm yaşamı etkilemektedir. Buna yoksulluk algısı denmektedir. Avrupa ülkelerinde yapılan bir çalışmada yoksulluğun nedeninin nasıl algılandığı üzerine bir araştırma yapılmıştır. Verilen yanıtlara bakıldığında yoksulluğun nedenlerinin daha çok bireysel özelliklerle açıklandığı görülmektedir: Yoksulluğa bu kesimlerce olumsuz bir anlam yüklenerek betimlenmiştir. Yoksulluk, “mutlu” bir yaşamı ifade eden tüm olanaklardan yoksun bırakılmak, “hayatın sunmak zorunda olduğu”nu almaktır. Bu da kendini değersiz görmeyle, şiddet içeren ve katı davranışlar biçiminde beliren öfkeyle sonuçlanır (Bauman, 1999).

Yaşama katılım araçlarından yoksun, kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik bir dışlanma süreci içinde olan yoksul kadınlar için yoksulluk oldukça yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Madun olmak, önemli olmamak, dinlemeye değer bulunmamaktır (Beverley, akt: Erdoğan 2002: 40). Benzer bir durumun bu çalışmada da söz konusu olduğu görülmektedir. Önemli olmamak, dinlenmeye değer olmamak öylesine içselleştirilmiştir ki bu çalışma boyunca da “ne konuşayım, konuşacak bir şeyim yok, yoksulluk, işte bak gördüğün her şeyde, yaz işte...” “halimizi görüyorsun” şeklinde başlayan cümlelerle sürekli karşılaşmıştır.

Ayrıca kadınların % 64,8’i yoksulluğu kader olarak değerlendirmiştir. Kadınların yoksulluğu ve yoksunluk içinde yaşamalarını kaderci bir tutumla açıklamaya çalışmalarında, kendi anne babalarının da yoksulluk içinde yaşamasından dolayı “farklı/olanaklı” bir yaşamı yaşayamamış olmalarının ve refah düzeylerinde bir değişikliğin olmayışının önemli olduğu düşünülmektedir. Değiştirmenin neredeyse mümkün olmadığı düşünülen bir yaşam çizgisi içinde kadınların “farklı/iyi/mutlu” bir yaşamın varlığını bilmiyor, düşünemiyor, algılamıyor veya düşleyemiyor olduğu söylenebilir. İçinde

Yoksul Kadınların Kendilerini Tanımlama Biçimi

Nasıl bir insan olduğu	Sayı	%
Çileli ve yoksul bir kadın bir kadın	150	32.7
Yardımsaver ve inançlı	119	25.8
Sabırlı ve disiplinli	96	20.9
Güçlü, dimdik ayakta ve cesaretli	26	5.6
Duygusal, kırılğan	21	4.5
Dürüst açık sözlü ve deli-dolu	21	4.5
İçine kapanık	14	3.0
Arkadaş, dost canlısı	11	2.4
En belirgin özelliği	Sayı	%
Sessiz, sürekli ağlayan ve mutsuz	133	29
Dürüst ve gururlu	76	16.5
İnançlı ve yardımsaver	74	16.1
Yoksul, çileli ve dertli	68	14.8
İyi ve merhametli	68	14.8
İçine kapanık, kendi halinde	39	8.5
Güçlü yönü	Sayı	%
Dayanıklı, cesaretli ve mücadelecı olmak	139	30.3
Anlayışlı ve sabırlı olmak	114	24.9
Anne olmak	54	11.8
Geçimli ve İradeli olması	39	8.5
Güçlü bir yönünün olmadığı	33	7.2
Ailesinin varlığı	29	6.3
Kadın olması	27	5.9
Allah olan inancı	23	5.0
Güçsüz yönü	Sayı	%
Yoksul olması	150	32.8
Her şeyi, kadın olması	82	17.9
Duygusallığı ve çabuk ağlaması	73	15.9
Cesaretsiz, korkak ve sessiz olmak	60	13.1
Eğitimsiz ve cahil olması	48	10.5
Eşi	24	5.2
Çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamaması	21	4.6
Toplam	458	100.0

yaşanılan koşulların değişmezliğine olan inancın, kadınların kadercı bir anlayışa sahip olmalarında etkili olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında kadınların kadercı bir tutumla yoksulluğa bakışı, içinde buldukları değişmesi zor duruma uyumlarını kolaylaştırdığını akla getirmektedir. Aslında bu bakış açısının, kadınların yoksullukla baş etmede kullandıkları bir yol olduğu düşünülmektedir.

Yoksul olarak kendisini tanımlayan kadınlar için yaşamda mücadeleci, dayanıklı, sabırlı ve anlayışlı olarak tanımladıkları kişilik özelliklerinin, kadınların yoksulluğa ve yokluğa uyum sağlamalarını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Görüşme yapılan kadınların % 32'si güçsüz yönleri olarak yoksulluğunu ve % 17'si de "herşeyi"ni ifade etmiştir.

Görüşme yapılan kadınların çoğunluğunun yoksulluğu bir güçsüzlük olarak ifade ettiği; dayanıklı, cesaretli ve mücadeleci olarak tanımladıkları güçlü yönleriyle hayata tutunmaya çalıştıkları; buna karşın en belirgin özelliklerini ise ağlayan, mutsuz,

duygusal olarak tanımladıkları görülmüştür.

Toplum kadınlardan "anlayışlı, sabırlı, sessiz, boyun eğici" olmasını bekler. Çünkü çocukluk döneminden başlayarak kız çocuklara toplumsal cinsiyet bağlamında bu tür davranışlar öğretilir ve de bunları yapması kızlardan istenir. Kadınlar için uyumlu olmak, hemen her şeye boyun eğmek ve "kadercı" bir anlayışla yetiştirilmiş olmak yoksul kadın için güçlü bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeler esnasında pek çok kadın yaşadıkları bu ortama, çektikleri yoksulluk ve yoksunluğa ancak sabırlı olarak ve anlayışlı bir tutum sergileyerek katlanabildiklerini sıklıkla dile getirmiştir.

Kadınlar için anne olmak güçlü bir yön olarak değerlendirilebilir. Çünkü kadınlar görüşmeler esnasında çocukların varlığıyla hayata sarıldıklarını ve bu yaşamın onlarla güzelleştiğini dile getirmiştir. Ayrıca bu durum kadının yoksullukla mücadelede seçtiği bir yol olarak da görülebilir.

Yoksul Kadınların Yoksullukla İlişkili Sorunları

Şiddete uğrama durumu	Sayı	%
Evet	123	26.9
Hayır	335	73.1
Toplam	458	100.0

Yoksul Kadınların Sağlık Durumu

Kronik bir hastalığa sahip olma	Sayı	%
Evet	181	39.5
Hayır	277	60.5
Toplam	458	100

Ruhsal bir rahatsızlığın olma durumu	Sayı	%
Evet	109	23.7
Hayır	349	76.3
Toplam	458	100

Yoksul Kadınların Engelli Olma Durumu

Engelli olma durumu	Sayı	%
Evet	21	4.5
Hayır	437	95.5
Toplam	458	100

Özür türü	Sayı	%
Bedensel	10	47.6
İşitme	7	33.3
Görme	4	19.4
Toplam	21	100

Yoksul Kadınların İntihar Girişimi

İntihar girişiminde bulunması	Sayı	%
Evet	78	17.3
Hayır	380	82.7
Toplam	458	100

Görüşmeye katılan yoksul kadınların dörtte birinden biraz fazlası şiddete uğramaktadır. Verilerin toplanması aşamasında, pek çok kadının şiddete maruz kaldığını gizleme eğiliminde olduğu fark edilmiştir. Çünkü kadınların bu durumdan dolayı eziklik yaşayabileceği veya utanabileceği bilinmektedir. Aile içinde dayak hem kadınlar hem de erkekler tarafından meşru ve haklı bir davranış olarak da kabul edilmektedir. Kadınlar için şiddetin her türlü yaşamlarının bir parçası haline gelmektedir. Dolayısıyla şiddete maruz kalma kadın için doğal karşılanmaktadır. Bu bağlamda araştırma kapsamında görüşülen kadınların çoğunun bu soruya "İçten/doğru" cevap vermedikleri izlenimi doğmuştur. Kadınların bu durumu "ev içi sır/evde olan evde kalır" mantığıyla yorumladıkları düşünülmektedir.

Yoksul kadınlardan % 40'ının kronik bir hastalığı olup, bu hastalıklar da kalp yetmezliği, yüksek tansiyon, astım, şeker, romatizma gibi tedavi ve

yaşam kalitesi açısından kritik özellikler sergileyen hastalıklardır. Ayrıca kadınların % 23'ünün ruhsal bir rahatsızlığı bulunmaktadır. Yoksul kadınlarda özürlü olma oranı % 4,5'dir. Bu kadınların yarıya yakını bedensel özürlü olup bunu işitme ve görme özürlü kadınlar izlemektedir. Engelli kadınların büyük bir çoğunun özürlü çocuk yaşlarda geçirilen hastalıklardan kaynaklanmaktadır. Bunu akraba evliliklerinden kaynaklı engel nedeni izlemektedir. Bu sonuçlar bize yoksulluğun bir başka görünümünü vermektedir. Araştırma kapsamındaki kadınların % 17,3'ü gibi önemli bir bölümünün intihar girişiminde bulunduğu öğrenilmiştir. İntihar girişimi olanların % 71,7'si ilaç içerek intihara kalkışmış olup bu girişimin nedeni olarak % 37,3'ü maddi sıkıntıyı, %28,2'si yalnızlığı, %21,7'u şiddeti göstermiştir. Bu sonuçlar yoksulluğun intihar davranışı sergilemede önemli bir yeri olduğunu düşündürmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamında görüşülen kadınların büyük bir çoğunluğunun genç yetişkinlik çağında olmasına karşın eğitim düzeyinin oldukça düşük olması kadının toplumsal yaşamdaki yerini gösteren önemli bir sonuçtur. Burada yoksul olduğu ve sosyal yardım aldığı gerekçesiyle görüşmeye alınan kadınların yaşadıkları yoksulluğun derinliği, yaşamın getirilerinden yoksun olmaları, mağdur ve çaresiz bir yaşamda özellikle çocukları için yoksullukla baş etmeye çalıştıkları dikkate değer önemli sonuçlardandır. Ayrıca yaşamda kendilerini algılamaları ve değerlendirmelerinde yine yoksulluklarına çare bulmuş olmalarından dolayı "güçlü kadın" olma imajını da sergilemeleri bir diğer önemli sonuçtur. Yine araştırma bölgesindeki yoksul kadınların esasında "sosyal dışlanma" sürecinde oldukları artık bu grubun toplumla bütüneşmesi için sosyal yardım alan bir grup olarak değil de dışlanmanın her boyutunu (mekansal, siyasi gibi) yaşayan bir grup olarak ele alınmaları gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yine kadın olmak ve yoksul olmak kesişmesinde kadının güçlü yönlerinden hareketle toplumsal yaşama katılma çabaları dikkati çekmektedir. Özellikle Altındağ gibi kentleşmenin eski ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu bu tür kentsel kesimler için multidisipliner bir yaklaşımla yoksulluk sorunu ve yoksulluğun sonuçları ele alınmalıdır. Özetle kadın yine yoksulluğu derinliğine yaşayan ve çareler üretme konusunda yaratıcılığa sahip bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yoksul kadınların toplumsal yaşamda karşılaştıkları sorunların çözümü konusunda kadınların bireysel özelliklerini, güçlü yönlerini keşfetmesi; bu yönde farkındalık geliştirme, içgörü kazanma, benlik saygısını yükseltme, kendini kabul düzeyini artırma, içselleştirilmiş suçluluk duygusundan arınma odaklı sosyal hizmet uygulamaları geliştirilmelidir.

Sosyal hizmet uzmanları yoksul kadınların bireysel güçlenmesini sağlamak için kadınların yaşam alanlarını belirlemelidir. Böylece kadını hedef alan çalışmalarda kadının nelerle ilgili olduğu da dikkatten kaçmayacak ve mesleki uygulamaların içinde yer alan yaşam alanları kadının gücüne güç katacaktır.

Özellikle yoksul genç kızların önündeki yaşamı planlama ve kendi yaşamları üzerinde daha çok söz sahibi olması ve katılımının artırılması gerekir. Çünkü Altındağ'da erken yaşta yapılan evlilikler ile kadının yoksulluğu daha da derinleşmekte ve kadınlar erken yaşlarda doğurduğu çocuklar ile yoksulluklarına yeni, savunmasız ve güçsüz ortaklar yaratmaktadır. Ayrıca dini nikah görünümü altında evlilikler legalleştirilmekte ve akraba evlilikleri yaygınlık göstermektedir.

Yoksulluk sorunu karmaşık bir sorun olup tek bir kurumun soruna ilişkin çözüm bulması ve gerçekleştirilmesi beklenemez. Konuyla ilgili son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle de yapılmış pek çok çalışma olmasına rağmen kadın yoksulluğu ve bu konuyla doğrudan ilgili verilerin yeterince olmaması karşılaşılan önemli sorunlardan biridir. Bu nedenle öncelikli olarak yoksulluk sorununun boyutları, nedenleri ve kadının bundan etkilenme düzeyini ortaya koyan çeşitli çalışmalar biraraya getirilmeli; üretilecek olan politikalar bu verileri temel alarak geliştirilmelidir.

Kadın odağında üretilecek sosyal ve ekonomik politikalarda yoksul kadının toplumsal yaşamla bütünleşmesi ve makro ekonomik politikaların toplumsal cinsiyet perspektifiyle yapılması sağlanabilir. Aile yoksulluğu konusu ele alınırken kadın yoksulluğu gözden kaçırılmamalı ve konu detaylarıyla incelenmelidir. Yoksul kadınlar, aile ve toplum içinde birer değişme ajanı olarak görülmeli ve bununla ilgili olarak eğitilmelidirler.

KAYNAKÇA

- Banfield, C.E (1973). *The Unheavenly Child*. Boston: Little Brown.
- Bauman, Z. (1999). Çalışma, Tüketiciilik ve Yeni Yoksullar, İstanbul, Sarmal Yayınevi.
- Beverley, J. (1999). Subalternity and Representation, Duke Univ. Pres, Durham. Akt.: N.Erdoğan. (2002). *Yoksulluk Halleri, Türkiye’de Kent yoksulluğunun Görünümü*. Demokrasi Kitaplığı.
- Brown, C. ve N. Madge (1982). *Despite The Welfare State*, Heinemann EB.
- Çağatay, N. (1998). Gender and Development, *UNDP Working Paper Series*, 1-17.
- Elmelech, Y. ve Hen-Lu, H. (2004). Race, Ethnicity, and the Gender Gap, *Social Science Research*, 33: 158-182. İnternet Portalı www. Elsevier. com/ locate/ ssresearch. (15.11.2005).
- Erman, T. (1998). Kadınların Bakış Açısından Köyden Kente Göç ve Kentteki Yaşam. 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul. Tarih Vakfı Yayını, 211-225.
- Goldberg, G. S. ve Kremen E. (1990). *The Feminization of Poverty Discovered in America*. Greenwood Pres.
- Harvey D.L. ve M. Reed (1996). The Culture of Poverty: An Ideological Analysis, *Sociological Perspective*, 34 (4) 465-95.
- Holman, R. 1978, *Poverty: Explanation of Social Deprivation*, New York.
- Jordan, B.(1996). *A Theory of Poverty and Social Exclusion*, Cambridge: Polity Pres.
- Kalaycıoğlu S. ve H. Rittersberger-Tılıç (2001). *Evlерimizdeki Gündelikçi Kadınlar: “Cömert” Ablaların Sadık “Hanım”ları*. Ankara: Su Yayınları.
- Lewis, O. (1961). *Children of Sanchez*, Vintage Books, New York.
- Parr, S.F. (1999) What Does Feminisation of Poverty Means? It is not Just Lack Of Income”; *Feminist Economics*, 5 (2) 99-103
- Pearce, D. (1978) The Feminisation of Poverty: Women, Work and Welfare. *The Urban and Social Change Review*, 11, 28-36.
- Roy, K. (2001). Coping with poevrty: The Socail Contexts of Neighborhood, Work, and Family in the African Community. *Social Service Review*, 75 (4) 688-92.
- Spicker, P. (1993). *Poverty and Social Security*, London and New York.
- Zope, P. E. (1989). *American Women in Poverty*, Greenwood Press.